

Оганов Артур Тамазівич,
аспірант кафедри історії та філософії
Навчально-науковий інститут права та
психології Національна академія
внутрішніх справ

Науковий керівник:

**Кушакова-Костицька Наталія
Вадимівна,** професор кафедри теорії,
історії та філософії права ННІ права та
психології Національної академії наук
України, доктор юридичних наук,
професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАБІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ РЕСПУБЛІКИ СЕРБІЯ)

Дослідження повоєнного державного будівництва іноземних держав становить надзвичайну актуальність для України. Настання розв'язки існуючого конфлікту, який становить не абиякий виклик існуванню держави, у будь-якій формі, як це допускає міжнародне право, неминуче призведе до переорієнтації зусиль на відновлення повноцінного функціонування державних та суспільних інститутів. Розпочаті у довоєнний час реформи у рамках європейської та євроатлантичної інтеграції України потребуватимуть, ймовірно, ревізії, з урахуванням пост-конфліктних реалій як в середині країни, зокрема багатонаціонального українського суспільства, так і позиції держав-членів тих об'єднань, членство в яких для України визначено стратегічною метою.

Євроінтеграційний процес нерозривно пов'язаний зі змінами у національному законодавстві, адже, як свідчить досвід минулих років для потрапляння у «клуб» одного бажання та намірів недостатньо. Необхідні конкретні результати, особливо в тих сферах, які є надзвичайно чутливими для держав-членів, і такі результати повинні задовольняти в належній мірі обидві сторони.

У цьому контексті вже доцільно зосередитися на питаннях національних меншин в Україні. Відповідно до статті 11 Конституції України держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Крім цього, згідно зі статтею 53 Конституції громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

У світлі вищезазначеного корисним для дослідження є законодавство

Республіки Сербія. Країна, яка пережила розпад державного утворення - Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, до складу якої входили Словенія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Чорногорія, Македонія і власне Сербія, а також у пост-конфліктний період – Сербії і Чорногорії- намагається приділяти значну увагу питанням нацменшин.

В Сербії захист прав національних меншин регулюється такими нормативно-правовими актами, як Конституція, Закон про права національних меншин – основний закон, що регулює права національних меншин в усіх сферах життєдіяльності, Закон про національні ради національних меншин, який регулює права національних рад національних меншин в галузі культури, освіти, інформації, використання мови та писемності, процедуру виборів до національних рад та їх фінансування. Підзаконним актом цієї ієрархії є Постанова Уряду Республіки Сербія про порядок розподілу коштів з державного бюджету для фінансування роботи національних рад національних меншин, яка регулює порядок фінансування з бюджету Республіки Сербія для фінансування національних рад національних меншин, які внесені до реєстру національних рад національних меншин.

Відповідно до статті 14 Конституції, Республіка Сербія захищає права національних меншин. Держава гарантує особливий захист національним меншинам з метою досягнення повної рівності та збереження їхньої ідентичності [2].

Стаття 18 Конституції передбачає, що права людини та меншин, гарантовані Конституцією, застосовуються безпосередньо. Конституція гарантує, і як така, безпосередньо застосовує права людини та меншин, гарантовані загальною визначеними нормами міжнародного права, підтвердженими міжнародними договорами та законами. Закон може встановлювати спосіб здійснення цих прав лише якщо це прямо передбачено Конституцією або якщо це необхідно для здійснення певного права в силу його природи, при цьому закон ні в якому разі не повинен впливати на сутність гарантованого права.

Положення про права людини та меншин тлумачаться на користь просування цінностей демократичного суспільства, відповідно до чинних міжнародних стандартів прав людини та меншин, а також практики міжнародних інституцій, які контролюють їх виконання.

Конституція, відповідно до статті 22, визначає, що кожен має право на судовий захист, якщо право людини або права меншини, гарантоване Конституцією, було порушено або йому було відмовлено, а також право на усунення наслідків, спричинених порушенням. Громадяни мають право звертатися до міжнародних інституцій за захистом своїх свобод та прав, гарантованих Конституцією.

Наступним документом, який регулює порядок здійснення індивідуальних та колективних прав, які гарантовані представникам національних меншин Конституцією Республіки Сербія та підтвердженими міжнародними договорами є Закон про захист прав і свобод національних меншин [3].

Серед окремих положень закону у даному дослідженні вважаться за необхідне привернути увагу до таких. Наприклад, стаття 5 Закону «Свобода вираження національної приналежності» передбачає, що відповідно до Конституції Республіки Сербія, яка гарантує свободу вираження національної приналежності, ніхто не може зазнати шкоди за вираження своєї національної приналежності або за утримання від цього. Будь-яка реєстрація представників національних меншин, яка зобов'язує їх заявити про свою національність проти їхньої волі, заборонена [3].

Члени національних меншин мають право на внесення даних про свою національність до офіційних облікових записів та збірників персональних даних відповідно до спеціального закону.

Дані про громадянство можуть використовуватися лише для тієї мети, для якої вони були зібрані, та у спосіб, передбачений законом, що регулює захист персональних даних.

Будь-які дії та заходи насильницької асиміляції представників національних меншин заборонені.

Закон встановлює зобов'язання поважати конституційний лад, принципи міжнародного права та суспільну мораль. Зокрема, стаття 7 забороняє зловживання правами, передбаченими цим законом, спрямоване на насильницьке повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності Республіки Сербія, порушення прав і свобод людини та меншин, гарантованих Конституцією, а також розпалювання та підбурювання до расової, національної та релігійної ненависті та нетерпимості [3].

Права, передбачені цим законом, не можуть бути використані для досягнення цілей, що суперечать принципам міжнародного права або спрямовані проти громадської безпеки, моралі чи здоров'я людей.

Здійснення прав, що регулюються цим законом, не може впливати на обов'язки та відповідальність, що випливають з громадянства.

Стаття під символічним номером 10 встановлює право користуватися рідною мовою. Члени національних меншин можуть вільно використовувати свою мову та писемність приватно та публічно [3].

Законодавець також передбачає захисні норми для культури, освіти і традицій меншин.

Представники національних меншин мають право на освіту своєю мовою у дошкільних, початкових і середніх навчальних закладах. Навчання мовою національної меншини не виключає обов'язкового вивчення сербської мови. Вищі навчальні заклади можуть організовувати лекторії з вивчення мов національних меншин, а представники національних меншин мають право створювати та утримувати приватні навчальні заклади, школи чи університети, навчання в яких буде організовано мовами національних меншин або двомовно.

Відповідно до статті 17 Закону члени національних меншин мають право на повну та неупереджену інформацію рідною мовою, включаючи право висловлювати, отримувати, надсилати та обмінюватися інформацією та ідеями через пресу та інші засоби публічної інформації. Держава забезпечує

інформаційний, культурний та освітній контент мовою національної меншини в програмах суспільного радіо та телебачення. Члени національних меншин мають право створювати та утримувати засоби масової інформації своєю рідною мовою.

Цікавим є положення про використання мови та писемності. Стаття 11 Закону передбачає, що на території одиниці місцевого самоврядування, де традиційно проживають представники національних меншин, їхня мова та писемність можуть бути в рівноправному офіційному вжитку. Орган місцевого самоврядування обов'язково своїм статутом вводить мову та письменність національної меншини в рівноправне офіційне використання, якщо відсоток представників цієї національної меншини в загальній чисельності населення на її території досягає 15% згідно з результатами останнього перепису населення.

Офіційне використання мови національних меншин включає, зокрема використання мови національних меншин в адміністративному та судовому провадженні та ведення адміністративного судочинства та судового розгляду мовою національної меншини, використання мови національної меншини у спілкуванні органів публічної влади з громадянами; видачу офіційних документів та ведення офіційних обліків і збірників персональних даних і даних мовами національних меншин та визнання цих документів цими мовами дійсними, використання мови у виборчих бюлетенях та матеріалах для голосування, використання мови в роботі представницьких органів.

З точки зору організації адміністрування місцевого самоврядування на територіях, зазначених у пункті 2 цієї статті, назви органів влади, що здійснюють публічні повноваження, назви одиниць місцевого самоврядування, населених пунктів, площ і вулиць та інші топоніми також пишуться мовою відповідної національної меншини, згідно з її традиціями та правописом.

Представники національних меншин, чисельність яких у загальній чисельності населення Республіки Сербія сягає щонайменше 2% згідно з останнім переписом населення, можуть звертатися до органів влади республіки своєю рідною мовою та мають право отримати відповідь цією мовою.

Член парламенту (народний депутат), який належить до національної меншини, має право виступати на засіданні Національних зборів (парламенту) та подавати письмові документи в роботі Національних зборів, передбачені Регламентом, своєю рідною мовою.

Коли депутат у роботі Національних зборів постійно або в окремому випадку використовує рідну мову у значенні пункту 10 цієї статті, Генеральний секретар Національних зборів зобов'язаний забезпечити синхронний переклад його усного виступу або поданого ним документа на сербську мову.

Іншим документом, який заслуговує на увагу є Закон про національні ради національних меншин. Цей закон регулює правове становище та повноваження національних рад національних меншин у сфері культури,

освіти, інформації та офіційного використання мов і письма, порядок обрання національних рад, їх фінансування та інші питання, що мають значення для роботи національних рад. Гендерна складова закріплена через використання термінології, а саме, відповідно до ч. 2 статті 1 Закону усі терміни, що використовуються в цьому законі в чоловічому роді, включають ті ж терміни в жіночому роді відповідно до закону [4].

Проведений аналіз чинного законодавства Республіки Сербія свідчить про те, що держава приділяє особливу увагу до питання національних меншин. Очевидно, що в основу підходу до формування такої політики лягли історичні події кількох останніх століть, а саме національно-визвольний рух під час Османської імперії, формування незалежного королівства, перша і друга світові війни, часи радянського впливу і зрештою сучасна Республіка Сербія. Історичні події в країні мають багато спільних рис з Україною, так само як і євроінтеграційні прагнення обох держав, тому досвід державного будівництва може бути корисний для вивчення та запозичення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. USTAV REPUBLIKE SRBIJE ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006 i 115/2021) URL: https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html
3. ZAKON O ZAŠTITI PRAVA I SLOBODA NACIONALNIH MANJINA, ("Sl. list SRJ", br. 11/2002, "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja i "Sl. glasnik RS", br. 72/2009 - dr. zakon, 97/2013 - odluka US i 47/2018) URL: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_prava_i_sloboda_nacionalnih_manjina.html
4. ZAKON O NACIONALNIM SAVETIMA NACIONALNIH MANJINA ("Sl. glasnik RS", br. 72/2009, 20/2014 - odluka US, 55/2014 i 47/2018) URL: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nacionalnim_savetima_nacionalnih_manjina.html